

Είμαστε δυο εραστές του όπιου, ο καθένας στο σύννεφό του, τίποτα δεν βλέπουμε έξω απ' αυτό, είμαστε μόνοι, καπνίζουμε δίχως να καταλαβαίνουμε ο ένας τον άλλον, με τα πρόσωπα αγγελοκρούσματα σε καθρέφτη, εικόνα παγωμένη που της χαρίζει ο χρόνος την ψευδαίσθηση της κίνησης, χιονένιος κρύσταλλος που γλιστράει σε κουδάρι παγωμένο και κανείς δεν διακρίνει πόσο είναι μπερδεμένο, είμαι εκείνη η σταγόνα από συμπυκνωμένο νερό στο τζάμι του καθιστικού μου, ρευστό μαργαριτάρι που κυλάει ανύποπτο μέσα στους υδρατμούς που το περιβάλλουν, στα άτομα που το αποτελούν ακόμη, τα οποία σε λίγο θα χρησιμεύσουν σε άλλα μόρια, σε άλλα σώματα, στα σύννεφα που θα πλακώσουν απόψε τη Βιέννη: ποιος ξέρει σε ποιον αυχένα θα τρέξει το ρυάκι αυτό, σε ποιο δέρμα, σε ποιο πεζοδρόμιο, προς ποιο ποτάμι, κι ετούτη η θολή μορφή στο τζάμι είναι δική μου μόνο για μια στιγμή, άλλη μια από τις μύριες όψεις της ψευδαίσθησης — μα να, ο κύριος Γκρούμπερ βγάζει βόλτα τον σκύλο του παρά την καταχνιά, φοράει πράσινο καπέλο και το αιώνιο αδιάδροχό του· αποφεύγει τα πιτσιλίσματα από τα αυτοκίνητα με κωμικά πηδηματάκια στο πεζοδρόμιο: το σκυλί νομίζει ότι θέλει να παίξει, αναπηδάει λοιπόν και τρώει μια γερή σφαλιάρα όταν ακουμπά το λασπωμένο πόδι του στο αδιάδροχο του κ. Γκρούμπερ, ο οποίος κατορθώνει παρ' όλα αυτά να πλησιάσει τον δρόμο ώστε να τον διασχίσει, τώρα η σιλουέτα του επιμηκύνεται από τους φανοστάτες, σκουρόχρωμος λάκκος ανάμεσα στις γαλανές σκιές των μεγάλων δέντρων, που κομματίζονται από τους προβολείς της Πορτσελάνγκασσε, και ο Χερρ Γκρούμπερ διστάζει απ' ό,τι φαίνεται να βυθιστεί στη νύχτα του Άλζεγκρουντ, όπως διστάζω κι εγώ να αφήσω από τα μάτια μου τις σταγόνες, το θερμόμετρο και τον ρυθμό των τραμ που κατεβαίνουν προς τον σταθμό Σόττεντορ.

Η ύπαρξη είναι μια οδυνηρή αντανάκλαση, το όνειρο κάποιου οπιομανή, ένα ποίημα του Ρουμί τραγουδισμένο από τον Σαχράν Ναζερί, το *ostinato* στο τουμπερλέκι δονεί ελαφρά το τζάμι στο άγγιγμα των δαχτύλων μου σαν το ίδιο το δέρμα του κρουστού, θα έπρεπε να συνεχίσω το διάβασμα αντί να κοιτώ τον κ. Γκρούμπερ να χάνεται μεσ' στη βροχή, αντί να τείνω το αυτί στα περιδινούμενα μελίσματα του Ιρανού τραγουδιστή, που η δύναμη και το ηχώχρωμά του θα έκαναν αρκετούς δικούς μας τενόρους να κοκκινίσουνε από ντροπή. Θα έπρεπε να βγάλω τον δίσκο, αδύνατο να συγκεντρωθώ· μπορεί να διάβασα για δέκατη φορά αυτό εδώ το εκτός εμπορίου κείμενο, εξακολουθεί όμως να μου διαφεύγει το μυστηριώδες νόημα των είκοσι σελίδων, είκοσι απαίσιων, παγερών σελίδων που έφτασαν σε μένα σήμερα, σήμερα που ένας πονόψυχος γιατρός κατονόμασε κατά κάποιον τρόπο την ασθένειά μου, δήλωσε επίσημα ότι το σώμα μου νοσεί, ανακουφισμένος σχεδόν καθώς μου έδινε —θανατερό ασπασμό— μια διάγνωση των συμπτωμάτων μου, διάγνωση που θα άρμοζε να επιβεβαιωθεί μέσω κάποιας θεραπείας, έτσι έλεγε, και να παρακολουθηθεί η εξέλιξη, η εξέλιξη, εδώ είμαστε λοιπόν, στην ενατένιση μιας σταγόνας νερού που μεταλλάσσεται διαρκώς οδεύοντας στον αφανισμό πριν αλλάξει μορφή μέσα στο Σύμπαν.

Τίποτα δεν είναι τυχαίο, όλα συνδέονται μεταξύ τους, θα έλεγε η Σάρα, γιατί άραγε μου ήρθε ειδικά σήμερα με το ταχυδρομείο αυτό το άρθρο, παλιό κομμάτι εκτός εμπορίου, χαρτί δεμένο με καρφισάκια αντί για PDF συνοδευμένο από ένα μήνυμα που εύχεται «καλή παραλαβή», χωρίς κανένα μείλ που θα μπορούσε να μεταφέρει κάποιες πληροφορίες, να εξηγήει πού βρίσκεται εκείνη, τι είναι αυτό το Σαραουάκ απ' όπου γράφει, το οποίο, σύμφωνα με τον άτλαντά μου, είναι περιοχή της Μαλαισίας στα βορειοδυτικά της νήσου Βόρνεο, δυο βήματα από το Μπρουνέι και τον ζάπλουτο σουλτάνο του, δυο βήματα επίσης, θαρρώ, από τα μεταλλόφωνα του Ντεμπυσσύ και του Μπρίτεν — αλλά το περιεχόμενο του άρθρου είναι εντελώς διαφορετικό· η μουσική απουσιάζει, εκτός ίσως από ένα αργό πένθιμο τραγούδι· είκοσι πυ-

κνογραμμένα φύλλα, που είχαν τυπωθεί στο τεύχος του Σεπτεμβρίου του *Ριπρεζεντέισιονς*, του ωραίου καλιφορνέζικου περιοδικού, στο οποίο συνήθιζε να γράφει. Στη λευκή σελίδα υπήρχε μια σύντομη αφιέρωση δίχως σχόλια, *Για σένα, αγαπημένε Φραντς, σε φιλώ πολύ, Σάρα και είχε ταχυδρομηθεί στις 17 Νοεμβρίου, δηλαδή πριν από δυο βδομάδες — ακόμη χρειάζονται τα γράμματα δύο βδομάδες για να ταξιδέψουν από τη Μαλαισία στην Αυστρία, μπορεί και να είχε τσιγκουνευτεί τα γραμματόσημα, θα μπορούσε όμως να έστειλε μαζί και μια καρτ ποστάλ, τι να σημαίνει αυτό, διέτρεξα με τα μάτια τα ίχνη της στο διαμέρισμα, τα άρθρα της, δύο βιβλία, μερικές φωτογραφίες, ακόμη και μια έντυπη εκδοχή του διδακτορικού της, που είχε δεθεί με κόκκινη δερματίνη, δύο τόμους που ζύγιζαν ο καθένας τους τρία κιλά:*

«Στη ζωή υπάρχουν πληγές που, σαν τη λέπρα, κατατρώγουν την ψυχή μέσα στη μοναξιά της», γράφει ο Ιρανός Σαντέκ Χενταγιατ στην αρχή του μυθιστορημάτος του *Η τυφλή κουκουβάγια*: ο μικρόσωμος αυτός άνθρωπος με τα στρογγυλά γυαλιά το ήξερε καλύτερα από τον καθένα. Μια από αυτές τις πληγές τον οδήγησε να ανοίξει τέρμα το γκάζι στο διαμέρισμά του της οδού Σαμπιοννέ στο Παρίσι, ακριβώς ένα βράδυ μεγάλης μοναξιάς, ένα βράδυ του Απρίλη, μακριά, πολύ μακριά από το Ιράν, με μοναδική συντροφιά του κάποια ποιήματα του Χαγιάμ κι ίσως και ένα σκοτεινόχρωμο μπουκάλι κονιάκ ή μια μπαλίτσα όπιο, μπορεί και τίποτα, απολύτως τίποτα εκτός από τα κείμενα που βρίσκονταν ακόμη μπροστά του και που τα πήρε μαζί του μεσ' στο μεγάλο τίποτα του υγραερίου.

Δεν ξέρουμε αν άφησε κάποιο γράμμα ή άλλο ίχνος πίσω του εκτός από το μυθιστόρημά του *Η τυφλή κουκουβάγια*, που το είχε τελειώσει καιρό πριν και που του χάρισε, δυο χρόνια μετά τον θάνατό του, τον θαυμασμό των Γάλλων διανοουμένων, οι οποίοι ουδέποτε είχαν διαβάσει κάτι που να προέρχεται από το Ιράν: ο εκδότης Ζοζέ Κορτί βγάζει την *Τυφλή κουκουβάγια* λίγο μετά την *Ακτή των Σύρτων*: ο Ζιλιέν Γκρακ θα γνωρίσει την επιτυχία το 1951, λίγο μετά την επωδό του υγραερίου στην οδό Σαμπιοννέ, και θα πει ότι η *Ακτή* είναι το μυθιστό-

ρημα «κάθε ευγενικής βρομιάς» σαν κι εκείνες που κατέτρωγαν τον Χενταγιατ μεσ' στις αναθυμιάσεις του κρασιού ή του υγραερίου. Ο Αντρέ Μπρετόν θα υποστηρίξει τους δύο άνδρες και τα βιβλία τους, πολύ αργά για να σώσει τον Χενταγιατ απ' τις πληγές του, αν μπορούσε βέβαια να σωθεί, αν δεν ήταν ανίατη η ασθένειά του.

Ο μικρόσωμος άντρας, με τα χοντρά στρογγυλά γυαλιά, ήταν στην εξορία όπως και στο Ιράν, ήρεμος, διακριτικός και μιλούσε ψιθυριστά. Η ειρωνεία και η ζοφερή θλίψη που τον χαρακτήριζαν έδωσαν λαβή στη λογοκρισία, εκτός κι αν έφταιγε η συμπάθειά του για τους τρελούς και τους μεθύστακες, ίσως και ο θαυμασμός του για κάποια βιβλία και για ορισμένους ποιητές· μπορεί και να τον λογόκριναν επειδή γυρόφερνε το όπιο και την κοκαΐνη μεμφόμενος ταυτόχρονα τους ναρκομανείς· επειδή έπινε μόνος ή επειδή είχε το θράσος να μην περιμένει τίποτα πια από τον Θεό, ούτε καν κάποια βράδια μεγάλης μοναξιάς, τότε που σε καλεί το υγραέριο· μπορεί επειδή ήταν δυστυχημένος ή επειδή πίστευε —και δικαίως— στη μεγάλη αξία των γραπτών του ή επειδή δεν πίστευε: τον λογόκριναν για όλα εκείνα που ενοχλούν.

Παραμένει το γεγονός ότι στην οδό Σαμπιονέ καμία επιγραφή δεν σηματοδοτεί το πέρασμά του από εκεί ή τον θάνατό του· κανένα μνημείο δεν τον τιμά στην Περσία, παρά το βάρος της ιστορίας που τον καθιστά αδιαφιλονίκητη αξία και το βάρος του θανάτου του που πέφτει ακόμη πάνω στους συμπατριώτες του. Στην Τεχεράνη το έργο του ζει όπως πέθανε κι εκείνος, μέσα στην εξαθλίωση και τη μυστικοπάθεια, στους πάγκους των παζαριών ή σε εκδόσεις περικομμένες, κουτσουρεμένες από οποιαδήποτε νύξη θα μπορούσε να ωθήσει τον αναγνώστη στα ναρκωτικά ή στην αυτοκτονία, για την προφύλαξη της ιρανικής νεολαίας που πάσχει από τις ασθένειες αυτές της απελπισίας, τα ναρκωτικά δηλαδή και την αυτοκτονία, μιας νεολαίας που βυθίζεται με απόλαυση, όταν τα καταφέρνει, στην ανάγνωση του Χενταγιατ, κι έτσι τιμημένος και προχειροδιαβασμένος σμίγει με τα μεγάλα ονόματα που τον περιστοιχίζουν στο Περ Λασέζ, δυο βήματα από τον Προυστ, το ίδιο ολιγόλογος στην αιωνιότητα όσο υπήρξε και στη ζωή του, το ίδιο διακριτικός, χω-

ρίς άνθη φανταχτερά, με επισκέπτες λιγοστούς, από εκείνη τη μέρα του Απρίλη του 1951 όταν επέλεξε το υγραέριο και την οδό Σαμπιοννέ για να δώσει τέλος σε όλα, καταφαγωμένος από μια επιτακτική, ανίατη λέπρα της ψυχής. «Κανείς δεν αποφασίζει να αυτοκτονήσει· η αυτοκτονία φωλιάζει μέσα σε ορισμένους ανθρώπους, είναι στη φύση τους», ο Χενταγιατ γράφει αυτές τις γραμμές στα τέλη της δεκαετίας του '20. Τις γράφει προτού διαβάσει και μεταφράσει Κάφκα, πριν να παρουσιάσει τον Χαγιαμ. Το έργο του αρχίζει από το τέλος. Η πρώτη συλλογή που δημοσιεύει ξεκινάει με τον *Θαμμένο ζωντανό (Ζεντέ μπεγκουρ)* με θέμα την αυτοκτονία και την καταστροφή και περιγράφει, πιστεύουμε, ξεκάθαρα τις σκέψεις του άνδρα που παραδίνεται στο υγραέριο είκοσι χρόνια αργότερα, καθώς αφήνεται σε ένα γλυκό αποκάρωμα, αφού πρώτα έχει φροντίσει να καταστρέψει τα χαρτιά και τις σημειώσεις του, μεσ' στη μικρή κουζίνα που πλημμυρίζει από το αβάσταχτο άρωμα της επερχόμενης άνοιξης. Κατέστρεψε τα χειρόγρατά του, και μπορεί να 'ταν πιο θαρραλέος από τον Κάφκα, ίσως γιατί εκείνος δεν είχε του χεριού του κανέναν Μαξ Μπροντ κι αυτό επειδή δεν εμπιστευόταν κανέναν ή ήταν πεισμένος ότι είχε έρθει η ώρα να εξαφανιστεί. Και, αν ο Κάφκα φεύγει βήχοντας, διορθώνοντας μέχρι την τελευταία στιγμή κείμενα που επιθυμεί να κάψει, ο Χενταγιατ φεύγει μέσα στο μακρύ ψυχορράγημα του λήθαργου, έχοντας περιγράψει τον θάνατό του είκοσι χρόνια νωρίτερα, με τη ζωή του όλη σημαδεμένη από τα τραύματα και τις πληγές αυτής της λέπρας που τον κατέτρωγε στη μοναξιά και που μαντεύουμε ότι συνδέεται με το Ιράν, την Ανατολή, την Ευρώπη και τη Δύση· όπως ο Κάφκα ήταν στην Πράγα Γερμανός, Εβραίος και Τσέχος ταυτόχρονα, δίχως να είναι τίποτα απ' όλα αυτά, χαμένος περισσότερο από όλους ή πιο ελεύθερος από όλους. Ο Χενταγιατ είχε εκείνες τις πληγές τού Εγώ που σε κάνουν να παραπαίεις μεσ' στον κόσμο, εκείνα τα γδαρσίματα που ανοίγουν ολοένα και περισσότερο μέχρι να γίνουν ρωγμές· όπως και στο όπιο, στο αλκοόλ και σε οτιδήποτε σου ανοίγει τα μάτια, υπάρχει εδώ όχι μία ασθένεια, αλλά μία απόφαση, μια θέληση να χωρίσεις το είναι σου στα δύο· μέχρι τέλους.

Αν ξεκινάμε αυτή τη μελέτη με τον Χενταγιατ και την *Τυ-*

φλή κουκουβάγια του, είναι επειδή θα θέλαμε να εξετάσουμε το τραύμα, να δούμε μέσα απ' τη ρωγμή, να εισχωρήσουμε στη μέθη εκείνων που έχουν βασανιστεί πολύ στην αναζήτηση του άλλου· θα πάρουμε από το χέρι τον μικρόσωμο άνδρα για να καταδυθούμε μαζί του και να δούμε από κοντά τις πληγές που τον κατατρώνουν, τα ναρκωτικά, το διαφορετικό, και να εξερευνήσουμε εκείνο το μεταίχμιο, το μπαρζάχ, τον κόσμο ανάμεσα στους κόσμους όπου βυθίζονται οι καλλιτέχνες και οι ταξιδευτές.

Ο πρόλογος προξενεί ακόμη σταθερά την έκπληξη, δέκα πέντε χρόνια μετά οι πρώτες αυτές αράδες παραμένουν εξίσου αποπροσανατολιστικές — πρέπει να είναι αργά, τα μάτια μου κλείνουν πάνω απ' το παλιό δακτυλόγραφο, παρά το τουμπερλέκι και τη φωνή του Ναζερί. Στην υποστήριξη του διδακτορικού της η Σάρα είχε γίνει έξαλλη όταν της προσήψαν τον «ρομαντικό τόνο» του προοιμίου της και τον «εντελώς εκτός θέματος» παραλληλισμό με τον Γκρακ και τον Κάφκα. Παρ' όλα αυτά, ο Μοργγκάν, ο καθηγητής της, είχε προσπαθήσει να την υπερασπίσει, με τρόπο άλλωστε αρκετά αφελή, λέγοντας ότι «πάντα είναι καλό να μιλάει κανείς για τον Κάφκα», κάτι που έκανε τους θιγμένους ειδικούς στις ανατολικές σπουδές και τους μανδαρίνους της επιτροπής να υποτονθορίσουν, έτσι καθώς είχαν γλαρώσει, αλλά τίποτα δεν μπορούσε να τους βγάλει από τον ύπνο τους εκτός από το μίσος που έτρεφαν ο ένας για τον άλλον: ξέχασαν άλλωστε πολύ γρήγορα την εισαγωγή της Σάρας για να διαφωνήσουν πάνω σε ζητήματα μεθοδολογίας, δηλαδή δεν καταλάβαιναν με ποιον τρόπο ο περίπατος (το μορμολύκειο έφτυνε αυτή τη λέξη σαν βρισιά) μπορούσε να έχει κάτι επιστημονικό, ακόμη και αν μας οδηγούσε από το χέρι ο Σαντέκ Χενταγιάτ. Ήμουν περαστικός από το Παρίσι, ικανοποιημένος που θα είχα την ευκαιρία να παραστώ για πρώτη φορά στην υποστήριξη μιας διατριβής «στη Σορβόνη» και που αυτή ήταν η δική της, μόλις όμως πέρασαν η έκπληξη και το χάζι που μου προξένησε η ετοιμόρροπη κατάσταση των διαδρόμων, της αίθουσας αλλά και της επιτροπής, που ήταν εξορισμένη στα τριςθαθα ένας Θεός ξέρει ποιου χαμένου τμήματος του λαδυρίνθου της γνώσης, όπου

πέντε διάνοιες, η μια μετά την άλλη, θα επιδείκνυαν την έλ-
λειψη ενδιαφέροντός τους απέναντι στο κείμενο για το οποίο
υποτίθεται ότι μιλούσαν, κάνοντας υπεράνθρωπες προσπάθειες
—όπως κι εγώ άλλωστε μέσα στην αίθουσα— ώστε να μην
κοιμηθούν, η άσκηση αυτή με γέμισε πίκρα και μελαγχολία·
και τη στιγμή που βγήκαμε από εκεί (μια αίθουσα μαθημάτων
χωρίς καμιά απολύτως αίγλη, με θρανία όλο χαρακιές, που δεν
έκρυβαν μέσα τους τη γνώση αλλά τα κοροϊδευτικά γκράφιτι
και τις κολλημένες τσίχλες) για να αφήσουμε αυτούς τους αν-
θρώπους να συνεδριάσουν, με κυρίευσε η σφοδρή επιθυμία να
το βάλω στα πόδια, να κατηφορίσω το βουλεβάρτο Σαιν Μι-
σέλ και να περπατήσω στην όχθη του ποταμού για να μη δια-
σταυρωθώ με τη Σάρα και υποπτευθεί την εντύπωση που μου
έκανε η περίφημη υποστήριξη της διατριβής της, της τόσο ση-
μαντικής για κείνην. Το κοινό ήταν καμιά τριανταριά άτομα,
ολόκληρο πλήθος δηλαδή για τον μακρόστενο διάδρομο όπου
βρεθήκαμε στριμωγμένοι· η Σάρα βγήκε μαζί με το ακροατή-
ριο και μιλούσε με μια μεγαλύτερή της και εξαιρετικά κομψή
κυρία, που ήξερα ότι ήταν η μητέρα της, και με έναν νεαρό που
της έμοιαζε ανατριχιαστικά, τον αδερφό της. Ήταν αδύνατο
να προχωρήσω προς την έξοδο χωρίς να πέσω επάνω τους,
έκανα λοιπόν στροφή επιτόπου και κοίταξα τα πορτρέτα των
μελετητών των ανατολικών σπουδών που κοσμούσαν τον διά-
δρομο, παλιά κιτρινισμένα χαρακτηριστικά και αναμνηστικές πλά-
κες μιας επιδεικτικής και οριστικά παρελθούσας εποχής. Η
Σάρα φλυαρούσε, έμοιαζε εξαντλημένη όχι όμως και αποθαρ-
ρυμένη· μέσα στην έξαψη της επιστημονικής μάχης, καθώς
κρατούσε σημειώσεις για να ετοιμάσει τις απαντήσεις της,
ίσως να είχε μια εντελώς διαφορετική αίσθηση από εκείνη του
κοινού. Με διέκρινε και μου έκανε νόημα με το χέρι. Είχα έρθει
κυρίως με σκοπό να τη συνοδεύσω αλλά και να προετοιμαστώ,
έστω νοερά, για τη δική μου υποστήριξη — εκείνο όμως που
έβλεπα δεν ήταν καθησυχαστικό. Είχα πέσει έξω: ύστερα από
λίγα λεπτά συνεδρίασης, όταν μας έβαλαν ξανά στην αίθουσα,
ο περίφημος πρόεδρος, ο εχθρός του «περιπάτου», τη συνε-
χάρη ένθερμα για τη δουλειά της και, σήμερα πια, τώρα που
ξαναδιαβάζω την αρχή αυτού του κειμένου, οφείλω να παρα-

δεχτώ ότι διαθέτει κάτι το ισχυρό και το καινοτόμο στις τετρακόσιες σελίδες του, στις εικόνες και τις αναπαραστάσεις της Ανατολής, αυτούς τους τόπους-μη τόπους, τις ουτοπίες, τις ιδεολογικές φαντασιώσεις, που μέσα τους χάθηκαν πολλοί από τους πνευματικούς περιηγητές τους: κορμιά καλλιτεχνών, ποιητών και ταξιδευτών που είχαν επιχειρήσει να βυθιστούν στην εξερεύνηση σπρώχτηκαν σιγά σιγά στον όλεθρο· η ψευδαίσθηση κατέτρωγε την ψυχή μεσ' στη μοναξιά, όπως έλεγε και ο Χενταγιάτ — κάτι που για καιρό το ονομάζαμε τρέλα, μελαγχολία, κατάθλιψη και ήταν συχνά το αποτέλεσμα κάποιας τριβής, μιας απώλειας του εαυτού σου μεσ' στη δημιουργία, στην επαφή με τη διαφορετικότητα, και ακόμη κι αυτό που σήμερα μου φαίνεται πολύ πρώιμο, πολύ ρομαντικό, για να το πω έξω απ' τα δόντια, διέθετε μια αληθινή διαίσθηση πάνω στην οποία έχτισε όλη τη μελλοντική δουλειά της.

Μόλις βγήκε η απόφαση, πήγα να τη συγχαρώ πολύ χαρούμενος για κείνη, με φίλησε θερμά λέγοντας μα τι κάνεις εδώ κι εγώ απάντησα ότι μια ευτυχής σύμπτωση με είχε φέρει στο Παρίσι εκείνη ακριβώς τη στιγμή, ένα ευγενικό ψέμα, με κάλεσε τότε να πάω με τους δικούς της για το παραδοσιακό ποτήρι σαμπάνιας, κάτι που εγώ αποδέχτηκα ασμένως· βρεθήκαμε στον επάνω όροφο ενός καφέ της περιοχής, όπου γιορτάζονταν συχνά τέτοιου είδους γεγονότα. Η Σάρα έμοιαζε ξαφνικά εξουθενωμένη, παρατήρησα ότι έπλεε μεσ' στο τεράστιο γκρι ταγέρ της· τις καμπύλες της τις είχε καταδροχθίσει η ακαδημαϊκή κοινότητα, το κορμί της έφερε τα ίχνη των προσπαθειών που είχε καταβάλει κατά τη διάρκεια των περασμένων εβδομάδων και μηνών: τα τέσσερα χρόνια που είχαν περάσει οδηγούσαν σε αυτήν τη στιγμή, είχαν νόημα μόνο γι' αυτήν τη στιγμή και, τώρα που έρρεε η σαμπάνια, εκείνη χαμογελούσε γλυκά σαν λεχώνα — είχε μαύρους κύκλους κάτω απ' τα μάτια και υπέθετα ότι είχε περάσει τη νύχτα ξανακοιτάζοντας την παρουσίασή της, καθώς η υπερένταση δεν θα την είχε αφήσει να κοιμηθεί. Δεν έλειπε βέβαια και ο καθηγητής της, ο Ζιλμπέρ ντε Μοργκάν· τον είχα ήδη συναντήσει στη Δαμασκό. Παραδομένος στη σαμπάνια, δεν έκρυβε το πάθος του για την προστατευόμενη του και

την κρυφοκοίταζε με βλέμμα πατρικό στα όρια της αιμομιξίας· στο τρίτο ποτήρι, τον συνέλαβα καθισμένο μόνο του σ' ένα ψηλό τραπέζι, στηριγμένο στους αγκώνες και με αναψοκοκκινισμένα μάγουλα, να περιφέρει το ξαναμμένο βλέμμα του από τους αστραγάλους ως τη μέση της Σάρας, από κάτω προς τα επάνω και τανάπαλιν — ύστερα ρεύτηκε μελαγχολικά και άδειασε το τέταρτο ποτήρι. Είδε ότι τον παρατηρούσα, τα μάτια του άστραψαν από θυμό, ύστερα με αναγνώρισε, μου χαμογέλασε, γνωριζόμαστε, έτσι δεν είναι; Του φρεσκάρισα τη μνήμη, ναι, είμαι ο Φραντς Ρίττερ, ειδωθήκαμε στη Δαμασκό με τη Σάρα — α, βέβαια, ο μουσικός, και ήμουν τόσο συνηθισμένος σ' αυτή την παρανόηση, που χαμογέλασα κάπως ανόητα. Δεν είχα ανταλλάξει καν δυο λέξεις με την επιτυχούσα που την τριγύριζαν φίλοι και συγγενείς, ενώ αντιθέτως είχα κολλήσει με αυτόν τον σοφό που οι πάντες, έξω από μια αίθουσα διδασκαλίας ή από ένα συμβούλιο κάποιου τμήματος, θα τον απέφευγαν όπως ο διάολος το λιβάνι. Μου έκανε τυπικές ερωτήσεις για την πανεπιστημιακή μου καριέρα, ερωτήσεις στις οποίες δεν ήξερα να απαντήσω και που θα προτιμούσα μάλιστα να μην τις σκεφτώ καν· ήταν τουλάχιστον σε φόρμα, σκαμπρόζικος, που λένε και οι Γάλλοι, για να μην πούνε χυδαίος ή λάγνος, και ούτε που φανταζόμουν ότι θα τον συναντούσα λίγους μήνες αργότερα στην Τεχεράνη, υπό άλλες συνθήκες και πάντα με τη Σάρα, η οποία προς το παρόν είχε πιάσει συζήτηση με τον Ναντίμ — μόλις είχε έρθει, έπρεπε να του εξηγήσει την υποστήριξη και την κατάληξή της, τώρα βέβαια γιατί εκείνος δεν είχε παραστεί το αγνού· ήταν επίσης πολύ κομψός, με λευκό πουκάμισο μάο, που τόνιζε τη μελαμψή επιδερμίδα του και το μαύρο κοντό μούσι του· η Σάρα κρατούσε και τα δυο του χέρια λες κι ετοιμάζονταν να χορέψουν. Ζήτησα συγγνώμη από τον καθηγητή και πήγα να τους συναντήσω· αμέσως εκείνος με αγκάλιασε με μια θέρμη που με έστειλε ευθύς πίσω στη Δαμασκό, στο Χαλέπι, στο λαούτο του Ναντίμ μέσα στη νύχτα, λαούτο που μέθαγε τ' αστέρια στο μέταλλο του ουράνιου αντηχείου της Συρίας, τόσο μακριά, τόσο μακριά, που τώρα δεν το έσχιζαν πλέον οι κομήτες, αλλά οι πύραυλοι, οι οβίδες, οι πολεμι-

κές ιαχές — αδύνατο να φανταστούμε στο Παρίσι του 1999, μπροστά σε ένα ποτήρι σαμπάνια, ότι η Συρία θα ρήμαζε από τη χειρότερη βία, ότι θα γινόταν παρανάλωμα η αγορά του Χαλεπιού, ότι θα κατέρρεε ο μιναρές του τεμένους των Ομεϊάδων, ότι θα πέθαιναν τόσο φίλοι ή θα αναγκάζονταν ν' αυτοεξοριστούν· αδύνατο επίσης να φανταστούμε σήμερα το μέγεθος αυτών των καταστροφών, το βάθος του πόνου, κλεισμένοι σ' ένα άνετο και ήσυχο διαμέρισμα της Βιέννης.

Μπα, τέλειωσε ο δίσκος. Τι δύναμη πηγάζει από αυτό το κομμάτι του Ναζερί. Τι μαγική, μυστικιστική απλότητα στην αρχιτεκτονική των κρουστών που υποστηρίζουν τον αργόσυρτο ρυθμό του τραγουδιού, με στόχο το άγγιγμα του απόμακρου τέμπο της έκστασης, μια υπνωτιστική ζικρ που κολλάει στο αυτί και σε ακολουθεί για ώρες. Ο Ναντίμ είναι πλέον ένας διεθνώς αναγνωρισμένος λαουτάρης, ο γάμος τους είχε προκαλέσει αίσθηση στη μικρή κοινότητα της Δαμασκού, τόσο απρόβλεπτος, τόσο ξαφνικός που στα μάτια κάποιων και κυρίως της γαλλικής πρεσβείας στη Συρία φάνταζε ύποπτος — άλλη μια από τις αναρίθμητες εκπλήξεις που συνηθίζει η Σάρα, με τελευταία εκείνη με το ιδιαίτερα συγκινητικό άρθρο από το Σαραουάκ: λίγο αφότου ήρθε ο Ναντίμ, τους αποχαιρέτησα, η Σάρα με ευχαρίστησε διά μακρόν για την παρουσία μου, με ρώτησε αν θα έμενα μερικές ημέρες στο Παρίσι, αν θα είχαμε τον χρόνο να ιδωθούμε ξανά, απάντησα ότι επέστρεφα στην Αυστρία την επομένη· χαιρέτησα με σεβασμό τον πανεπιστημιακό που είχε πλέον αποχαινωθεί στο τραπέζι του, και έφυγα.

Βγήκα από το καφέ και συνέχισα τον παριζιάνικο περίπατό μου. Σβαρνίζοντας με τα πόδια μου τα φύλλα που είχαν πέσει στην αποβάθρα του Σηκουάνα, αναμασούσα για ώρα τους πραγματικούς λόγους που με είχαν σπρώξει να χάσω τον χρόνο μου μ' αυτόν τον τρόπο, σε μια υποστήριξη διατριβής και στο ποτό που ακολούθησε, και, τώρα πια, διακρίνω, μέσα στην άλω του Παρισιού, που αγκαλιάζει τα φιλικά μπράτσα των γεφυριών ξεκολλώντας τα από την ομίχλη, διακρίνω τη στιγμή μιας τροχιάς, μιας περιπλάνησης, που ο στόχος και το νόημά τους θα φανούν ίσως εκ των υστέρων, περνούν όμως

σίγουρα από εδώ, από τη Βιέννη, όπου ο κ. Γκρούμπερ επιστρέφει από τον περίπατο με τον δυσώδη σκύλο του: βαριά βήματα στη σκάλα, γαβγίσματα, ύστερα όλα από πάνω μου, πάνω απ' το ταβάνι μου, ποδοβολητό, νυχιές. Ο κ. Γκρούμπερ ποτέ δεν ήταν διακριτικός κι όμως πρώτος και καλύτερος διαμαρτύρεται για τους δίσκους μου, κάτι πάει κι έρχεται με τον Σούμπερτ, λέει, αλλά αυτές οι παλιές όπερες και, χμ, οι εξωτικές μουσικές, δεν αρέσουν αναγκαστικά σε όλους, με εννοείτε. Καταλαβαίνω ότι σας ενοχλεί η μουσική, κύριε Γκρούμπερ, λυπάμαι γι' αυτό. Ωστόσο θα ήθελα να σας επισημάνω ότι, εν τη απουσία σας, εφάρμοσα όλα τα πιθανά και απίθανα πειράματα στην ακοή του σκύλου σας: ανακάλυψα ότι μόνο ο Μπρούκνερ (και δη σε ένταση που αγγίζει το ανεπίτρεπτο) ηρεμεί τις νυχιές του στο παρκέ και κατορθώνει να εξαλείψει τα διαπεραστικά αλυχτήματα, για τα οποία άλλωστε παραπονιέται όλη η πολυκατοικία, προτίθεμαι λοιπόν να αναπτύξω αυτή την εμπειρία σε ένα επιστημονικό άρθρο για τη μουσικοθεραπεία στην κτηνιατρική, που θα μου χαρίσει αναμφιδόλως τους επαίνους των συναδέλφων μου, «Για αποτελέσματα των χάλκινων στη σκυλίτσια διάθεση: ανάπτυξη και προοπτικές»).

Έχει χάρη ο Γκρούμπερ που είμαι κι εγώ κουρασμένος, αλλιώς θα του έβαζα κι εκείνού και του σκύλου του ένα τουμπερλέκι εξωτικής μουσικής να τρίζουμε τα τζάμια. Αποκαμωμένος από αυτή τη μακρά ημέρα των αναμνήσεων για να ξεφύγω —γιατί να εθελουφλώ;— από την ασθένεια, το πρωί επιστρέφοντας από το νοσοκομείο, άνοιξα το γραμματοκιβώτιο και σκέφτηκα ότι ο επενδυμένος φάκελος περιείχε τα περίφημα αποτελέσματα των εξετάσεων, που το εργαστήριο όφειλε να μου στείλει ένα αντίτυπό τους: πριν με βγάλει από την πλάνη η σφραγίδα του ταχυδρομείου, δίστασα αρκετή ώρα να τον ανοίξω. Πίστευα ότι η Σάρα ήταν κάπου μεταξύ Ντάρζιλινγκ και Καλκούτας και να που εμφανίζεται σε μια καταπράσινη ζούγκλα στο βόρειο τμήμα της Βόρνεο, στις παλιές βρετανικές κτήσεις του ορεινού αυτού νησιού. Το τερατώδες θέμα του άρθρου, το ξερό ύφος, τόσο διαφορετικό από τον συνήθη λυρισμό της, είναι τρομακτικά: εδώ και βδο-

μάδες δεν αλληλογραφήσαμε καθόλου και, ακριδώς τη στιγμή που διανύω την πιο δύσκολη εποχή της ζωής μου, εμφανίζεται ξανά με αυτόν τον παράδοξο τρόπο — πέρασα τη μέρα μου διαβάζοντας πάλι τα κείμενά της, την πέρασα μαζί της, κάτι με αποσπούσε από το να σκέφτομαι, με πήρε από τον εαυτό μου και, όταν άρχισα να διορθώνω τη διατριβή μιας φοιτήτριας είχε έρθει πια η ώρα για ύπνο, πιστεύω ότι θα περιμένω να ξημερώσει για να βυθιστώ στις εκτιμήσεις της, το θέμα της είναι *Η Ανατολή στις βιεννέζικες όπερες του Γκλουκ*, κλείνουν τα μάτια μου απ' την κούραση, νομίζω ότι πρέπει να παραιτηθώ από κάθε ανάγνωση και να πέσω στο κρεβάτι.

Την τελευταία φορά που είδα τη Σάρα ήταν περαστική από τη Βιέννη ούτε ξέρω για ποιο ακαδημαϊκό ζήτημα. (Εννοείται ότι της πρότεινα να μείνει σπίτι μου, εκείνη όμως αρνήθηκε με το επιχείρημα ότι ο οργανισμός που τη φιλοξενούσε της προσέφερε διαμονή σε ένα εκπληκτικό, χαρακτηριστικά βιεννέζικο ξενοδοχείο, που δεν σκόπευε να το θυσιάσει για τον ξεχαρβαλωμένο καναπέ μου, κάτι που οφείλω να παραδεχτώ ότι με είχε προσβάλει βαθύτατα.) Ήταν στα καλύτερά της και μου είχε δώσει ραντεβού σε ένα καφέ του πρώτου διαμερίσματος, από εκείνα τα πολυτελή μέρη όπου συρρέουν οι τουρίστες προσδίδοντας έναν αέρα παρακμής που της άρεσε. Πολύ σύντομα επέμεινε να περπατήσουμε, παρά την ομίχλη, κάτι που με ενόχλησε γιατί δεν είχα καμία διάθεση να παραστήσω μαζί της ότι βρισκόμουν σε διακοπές ένα υγρό και ψυχρό φθινοπωρινό απόγευμα, εκείνη όμως ξεχείλιζε από ενέργεια και κατέληξε να με πείσει. Ήθελε να πάρει το τραμ της γραμμής Δ μέχρι το τέρμα του, εκεί πάνω, στο Νούσντορφ, ύστερα να περπατήσει λίγο στην Μπετόβενγκανγκ· της αντέταξα ότι μάλλον θα περπατούσαμε στη λασπουριά, ότι ήταν καλύτερα να παραμείνουμε εκεί κοντά — περιφερθήκαμε στο Γκράμπεν, μέχρι τον καθεδρικό ναό, της είπα δυο τρία ανέκδοτα για τα πρόστυχα τραγούδια του Μότσαρτ που την έκαναν να γελάσει.

— Ξέρεις, Φραντς, μου είπε την ώρα που περνούσαμε από τη σειρά με τα αμαξάκια στην πλατεία του Αγίου Στεφάνου,

υπάρχει κάτι πολύ ενδιαφέρον σε κείνους που πιστεύουν ότι η Βιέννη είναι η πύλη της Ανατολής, κι αυτό με έκανε κι εμένα να γελάσω.

— Όχι, μη γελάς, νομίζω ότι κάτι θα γράψω για την εικόνα της Βιέννης ως *Porta Orientis*.

Τα ρουθούνια των αλόγων άχνιζαν από το κρύο κι εκείνα αφόδευαν σε δερμάτινους σάκους, δεμένους κάτω από τα καπούλια τους για να μη ρυπάνουν τα αριστοκρατικά λιθόστρωτα της Βιέννης.

— Όσο και να το σκέφτομαι, δεν καταλαβαίνω, απάντησα. Η διατύπωση του Χόφμανσταλ «Βιέννη, η Πύλη της Ανατολής», μου φαίνεται ιδεολογικό σχήμα, συνδεδεμένο με την επιθυμία του σε σχέση με τη θέση της αυτοκρατορίας στην Ευρώπη. Η φράση αυτή είναι του 1917... Μπορεί να έχουμε πια και εδώ κεμπάπ και κόκκινο πιπέρι αλλά, πέραν τούτου, η Βιέννη παραμένει μάλλον η πόλη του Σούμπερτ, του Ρίχαρντ Στράους, του Σένμπεργκ και δεν βλέπω σ' αυτό τίποτα το ανατολίτικο. Ακόμη και στις αναπαραστάσεις, στη βιεννέζικη εικονοποιία, εκτός από την ημισέληνο, δύσκολα διακρίνω κάτι που να θυμίζει έστω και αμυδρά Ανατολή.

Το κλασικό στερεότυπο. Της είχα δώσει ένα καλοζυγισμένο χτύπημα περιφρόνησης γι' αυτή την τόσο αναμασημένη ιδέα που δεν είχε πια κανένα νόημα:

— Δεν σημαίνει ότι επειδή οι Οθωμανοί βρέθηκαν δύο φορές προ των πυλών της η Βιέννη έγινε αυτόματα Πύλη της Ανατολής.

— Δεν είναι εκεί το θέμα, το θέμα δεν είναι αν ισχύει πράγματι αυτή η θεωρία, εκείνο που με ενδιαφέρει είναι να καταλάβω γιατί τόσο περιηγητές είδαν τη Βιέννη και τη Βουδαπέστη ως τις πρώτες «ανατολίτικες» πόλεις, και τι μπορεί να αποκομίσουμε από την έννοια που προσδίδουν σ' αυτή τη λέξη. Και, αν η Βιέννη είναι Πύλη της Ανατολής, προς ποια Ανατολή οδηγεί;

Και πάλι η ατέλειωτη, η άεναη αναζήτησή της για το νόημα της Ανατολής — ομολογώ ότι άρχισα να αμφιβάλλω για τις βεβαιότητές μου, σκέφτηκα κι εγώ με τη σειρά μου και, καθώς το ξανασκέφτομαι τώρα, σβήνοντας το φως, πως

ίσως μεσ' στον κοσμοπολιτισμό της αυτοκρατορικής Βιέννης να υπήρχε κάτι από Κωνσταντινούπολη, κάτι από το *Öster Reich*, την αυτοκρατορία της Ανατολής, σήμερα όμως μου φαινόταν μακρινό, πολύ μακρινό. Η Βιέννη εδώ και καιρό δεν είναι πια η πρωτεύουσα των Βαλκανίων και οι Οθωμανοί δεν υπάρχουν πια. Αναμφισβήτητα η αυτοκρατορία των Αψβούργων ήταν η αυτοκρατορία του Κέντρου, τώρα όμως, με την ηρεμία στην αναπνοή που προηγείται του ύπνου, ακούγοντας τα αυτοκίνητα να γλιστρούν στο υγρό λιθόστρωτο, με το μαξιλάρι ακόμη δροσερό στο μάγουλό μου και τη σκιά των χτύπων από το τουμπερλέκι στο αυτί, πρέπει να ομολογήσω ότι η Σάρα ξέρει μάλλον καλύτερα τη Βιέννη από εμένα, πιο βαθιά, δίχως να παραμένει στον Σούμπερτ ή στον Μάλερ, όπως συχνά συμβαίνει οι ξένοι να γνωρίζουν καλύτερα μια πόλη από τους ίδιους της τους κατοίκους, που ξεχνιούνται μεσ' στη ρουτίνα — με είχε σύρει, πάει καιρός, πριν φύγουμε για την Τεχεράνη, με είχε σύρει στο Γιοζεφίνουμ, το παλιό στρατιωτικό νοσοκομείο, όπου στεγάζεται ένα από τα πλέον φρικιαστικά μουσεία: έκθεση ανατομικών μοντέλων του τέλους του 18ου αιώνα, τα οποία είχαν επινοηθεί για την κατάρτιση και εκπαίδευση χειρουργών του στρατού, δίχως να εξαρτιούνται από τα πτώματα και την αποφορά τους — κέρινες μορφές, παραγγελμένες στη Φλωρεντία, σε ένα από τα μεγαλύτερα εργαστήρια γλυπτικής: ανάμεσα στα μοντέλα που εκτίθονταν σε ξύλινες προθήκες, σε ροδαλό μαξιλάρι, παλιωμένο από τον χρόνο, βρισκόταν μια ξανθιά γυναίκα με λεπτεπίλεπτα χαρακτηριστικά, ξαπλωμένη με το κεφάλι γερμένο στο πλάι, λαιμό λυγισμένο, μαλλιά λυτά, διάδημα χρυσό στο μέτωπο, χείλη ελαφρώς μισάνοιχτα, δύο σειρές πανέμορφα μαργαριτάρια στον λαιμό, το ένα γόνατο μισολυγισμένο, μάτια ορθάνοιχτα μάλλον ανέκφραστα, που αν τα παρατηρούσες ώρα πολλή υπονοούσαν την εγκατάλειψη ή, καλύτερα, την παθητικότητα: ολόγυμνη, με την ήδη πιο σκουρόχρωμη από ό,τι τα μαλλιά, μια αληθινή καλλονή. Ανοιγμένη καθώς ήταν σαν βιβλίο, από το στήθος μέχρι το αιδόιο, μπορούσες να δεις την καρδιά της, τους πνεύμονες, το συκώτι, τα έντερα, τη μήτρα, λες και είχε αποκαλυφθεί με εξονυχιστική επιμέλεια από ένα διεστραμ-

μένο δολοφόνο, ο οποίος χάραξε τον θώρακά της, το υπογάστρο και τη φανέρωσε, κάτι σαν το εσωτερικό ενός κουτιού με κλωστές και βελόνες ραψίματος, ενός ακριβού ρολογιού, ενός ανδρείκελου. Τα μακριά μαλλιά της χυμένα στο μαξιλάρι, το γαλήνιο βλέμμα, τα μισοδιπλωμένα χέρια υποδήλωναν σχεδόν ότι μπορεί να το απολάμβανε και, το σύνολο, μέσα στο γυάλινο κλουδί του με το μαονένιο πλαίσιο, προκαλούσε ταυτόχρονα πόθο και φρίκη, έλξη και αποστροφή: φανταζόμουν, δύο αιώνες περίπου νωρίτερα, τους νεαρούς μαθητευόμενους γιατρούς να ανακαλύπτουν το κέρινο κορμί, γιατί να τα σκέφτομαι όμως αυτά πριν κοιμηθώ, καλύτερα θα ήταν να φαντάζεται κανείς το φιλί της μάνας στο μέτωπό του, την τρυφερότητα που περιμένει μεσ' στη νύχτα και που δεν έρχεται ποτέ, παρά ανατομικά ανδρείκελα, ανοιγμένα από την κλείδα μέχρι το υπογάστρο — και τι μελετούσαν τα εκκολαπτόμενα γιατρούδκια μπροστά στην απομίμηση του γυμνού, κατόρθωναν να συγκεντρωθούν στο πεπτικό σύστημα ή στο αναπνευστικό τη στιγμή που η πρώτη γυναίκα που έβλεπαν έτσι, χωρίς ρούχα, μέσα από την έπαρση των αμφιθεάτρων και των είκοσί τους χρόνων, ήταν μια κομψή ξανθιά, μια κάλπικη νεκρή, στην οποία ο γλύπτης είχε μηχανευτεί να δώσει ζωή στο έπακρο, είχε χρησιμοποιήσει όλο το ταλέντο του, στην τσάκιση του γονάτου, στην απόχρωση των μηρών, την εκφραστικότητα των χεριών, τον ρεαλισμό του φύλου, στο ινώδες κίτρινο του αίματος της σπλήνας, το βαθύ και κυψελοειδές άλικο των πνευμόνων. Η Σάρα εκστασιαζόταν μπροστά σ' αυτή τη διαστροφή, κοίτα τα μαλλιά, απίστευτο, έλεγε, είναι τόσο σοφά τοποθετημένα για να δηλώσουν τη νωχέλεια, τον έρωτα, κι εγώ φανταζόμουν ένα αμφιθέατρο γεμάτο φοιτητές να αναφωνεί με θαυμασμό Ω!, ενώ ένας αυστηρός μυστακοφόρος καθηγητής ξεσκέπαζε το υπόδειγμα για να απαριθμήσει, με τη βέργα στο χέρι, ένα προς ένα τα όργανα και να χτυπήσει, με νόημα, ελαφρά, το κλειδί του θεάματος: το μικροσκοπικό έμβρυο, χωμένο στη ροδαλή μήτρα, λίγα εκατοστά από το φύλο με τις ξανθές, λεπτεπίλεπτες τρίχες, που έσβηναν σταδιακά αποπνέοντας μια λεπτότητα που φανταζόσουν ότι ήταν ο καθρέφτης ενός τρομαχτι-

κού και απαγορευμένου γλυκασμού. Η Σάρα μού το έδειξε, απίστευτο, κρίτα, είναι έγκυος, και αναρωτήθηκα αν η κέρινη εγκυμοσύνη ήταν άλλο ένα καπρίτσιο του καλλιτέχνη ή απαίτηση του παραγγελιοδόχου, για να δείξει το αιώνιο θηλυκό σε όλες του τις εκδοχές, με όλες του τις δυνατότητες· με το που μας αποκαλύφθηκε το έμβρυο, λίγο ψηλότερα από τη χρυσόμαλλη ήβη πρόσθεσε στη σεξουαλική ένταση, που απέπνεε το σύνολο, μια τεράστια ενοχή που σε περιέσφιγγε, καθώς είχες ανακαλύψει ομορφιά στον θάνατο, μια σπίθα πόθου για ένα κορμί διαμελισμένο στην εντέλεια — και δεν μπορούσες να μη φανταστείς τη στιγμή της σύλληψής του, χρόνο χαμένο στο κερί, και ν' αναρωτηθείς ποιος άντρας, από σάρκα ή από ρετσίνοι, είχε διεισδύσει στα αψεγάδιαστα σπλάχνα της για να τα σπείρει, και τότε αίφνης γύριζες αλλού το κεφάλι: η Σάρα μειδιούσε με τη συστολή μου, πίστευε πάντα ότι ήμουν σεμνότυφος, ίσως επειδή δεν μπορούσε να αντιληφθεί ότι δεν ήταν η σκηνή στο σύνολό της που με έκανε να αποστρέψω το βλέμμα, αλλά η άλλη, η πιο ανησυχητική, που σχηματιζόταν στο μυαλό μου, εγώ δηλαδή —για να πούμε την αλήθεια— ή κάποιος που μου έμοιαζε, να διεισδύει στη ζωντανή-νεκρή.

Η υπόλοιπη έκθεση ήταν ευχάριστη: ένας γδαρμένος ζωντανός ανάπαυε γαλήνια το διπλωμένο γόνατό του, λες και δεν συνέβαινε τίποτα, ενώ δεν του έμενε ούτε εκατοστό δέρματος, ούτε τόσο δα, επιδεικνύοντας έτσι τη χρωματική γκάμα της κυκλοφορίας του αίματός του· πόδια, χέρια, διάφορα όργανα βρίσκονταν μέσα σε γυάλινα κουτιά, κομμάτια οστών, αρθρώσεις, νεύρα, όλα τα μικρά και τα μεγάλα μυστήρια του σώματος και βέβαια τα σκέφτομαι απόψε, τη νύχτα, καθώς διάβασα το πρωί το ανατριχιαστικό άρθρο της Σάρας και μου ανακοινώθηκε η ασθένειά μου και περιμένω τα ελεεινά αποτελέσματα των εξετάσεων, ας αλλάξω εικόνες, ας γυρίσω απ' την άλλη, ο άνθρωπος που θέλει να κοιμηθεί γυρίζει απ' την άλλη κι αυτό είναι μια νέα αρχή, μια νέα προσπάθεια, ας αναπνεύσω βαθιά.

Ένα τραμ κλυδωνίζεται κάτω απ' το παράθυρό μου, άλλο ένα κατεβαίνει την Πορτσελάνγκασσε. Τα τραμ που ανεβαίνουν είναι πιο σιωπηλά, ή μπορεί απλώς να είναι και λιγό-

τερα· ποιος ξέρει, μπορεί ευχή της κοινότητας να είναι η μεταφορά των καταναλωτών προς το κέντρο της πόλης δίχως να σκοτίζεται για την επιστροφή τους στα σπίτια τους. Υπάρχει κάτι το μουσικό σε τούτο τον κλυδωνισμό, κάτι από τον Σιδηρόδρομο του Αλκάν στο πιο αργό, του Σαρλ Βαλαντέν Αλκάν, του ξεχασμένου δεξιοτέχνη πιανίστα, φίλου του Σοπέν, του Λιστ, του Χάινριχ Χάινε και του Βίκτορα Ουγκώ, για τον οποίο λέγεται ότι τον πλάκωσε η βιβλιοθήκη του την ώρα που έπαιρνε το Ταλμούδ από ένα ράφι — πρόσφατα διάβασα ότι αυτό προφανώς ήταν λάθος, ένας επιπλέον μύθος για τον θρυλικό συνθέτη, μάλλον σκοτώθηκε από έναν βαρύ καλόγερο ή μια ραφιέρα για καπέλα, το Ταλμούδ δεν είχε καμιά ανάμειξη. Όπως και να έχει, ο Σιδηρόδρομός του για πιάνο είναι απολύτως αριστοτεχνικός, ακούς τον ατμό, το τρίξιμο των πρώτων βαγονιών, η ατμομηχανή καλπάζει στο δεξί χέρι και τα έμβολα μηχανιάζουν στο αριστερό, κι αυτό, ω της αλλοκοτιάς, δίνει την εντύπωση ότι η ταχύτητα μειώνεται και, κατά τη γνώμη μου, είναι αρκετά δύσκολο να παιχτεί — κιτς, θα έλεγε η Σάρα, κιτς αυτή η ιστορία του τρένου, και δεν θα είχε ολότελα άδικο, είναι αλήθεια ότι οι «μιμητικές» προγραμματισμένες συνθέσεις έχουν κάτι το παρωχημένο, κι όμως θα μπορούσε να εμπνεύσει κάποιο άρθρο, «Θόρυβοι τρένων: ο σιδηρόδρομος στη γαλλική μουσική», προσθέτοντας στον Αλκάν το *Pacific 231* του Αρτύρ Χόνεγκερ, τις Σιδηροδρομικές σπουδές του εραστή της Ανατολής, Φλοράν Σμιτ, ακόμη και το *Άσμα των σιδηροδρόμων* του Μπερλιόζ: θα μπορούσα να συνθέσω κι εγώ ένα μικρό κομμάτι, *Τα τραμ της πορσελάνης*, για καμπανάκια, τουμπερλέκι και θιβετιανά μπόλ. Είναι πολύ πιθανό η Σάρα να το θεωρούσε την τελευταία λέξη του κιτς, να έβλεπε σ' αυτό την κίνηση ενός ροδανιού, την κούρσα κάποιου αλόγου ή το ξεστράτισμα μιας βάρκας εξίσου κιτς, μπορεί και όχι, νομίζω ότι θυμάμαι πως εκτιμούσε όσο κι εγώ τα *Λίντερ* του Σούμπερτ, όπως και να 'χει μιλούσε γι' αυτά αρκετά συχνά. Ο μαδριγαλισμός είναι πράγματι ένα μεγάλο ζήτημα. Δεν καταφέρνω να βγάλω τη Σάρα απ' το μυαλό μου και, στη δροσιά του μαξιλαριού, του βαμβακιού, την πουπουλένια αλαφράδα, αδύνατον να θυ-

μηθώ γιατί με είχε σύρει σε κείνο το απίστευτο μουσείο με τα κέρινα ομοιώματα — ποιο ήταν το αντικείμενο της δουλειάς της τη συγκεκριμένη στιγμή, τη στιγμή της εγκατάστασής μου εδώ, τότε που είχα την εντύπωση ότι ήμουν ο Μπρούνο Βάλτερ που είχε κληθεί, εκατό χρόνια αργότερα, ως βοηθός του Μεγάλου Μάλερ στην Όπερα της Βιέννης: είχα επιστρέψει τροπαιοφόρος από μια εκστρατεία στην Ανατολή, συγκεκριμένα στη Δαμασκό, και είχα διοριστεί βοηθός του καθηγητή μου· το διαμέρισμα βρέθηκε σχεδόν αμέσως, δυο βήματα από το εκπληκτικό ίδρυμα όπου θα εκτελούσα τα καθήκοντά μου, πολύ μικρό βέβαια, αλλά ευχάριστο, παρά τις νυχιές του ζωντανού του Χερρ Γκρούμπερ, και με έναν αξιοπρεπέστατο καναπέ-κρεβάτι, απόδειξη ότι την πρώτη φορά που είχε έρθει, τότε που κάναμε εκείνη την παράδοξη επίσκεψη στο μουσείο με τις τεμαχισμένες καλλονές, είχε κοιμηθεί εκεί τουλάχιστον μία εβδομάδα χωρίς να διαμαρτυρηθεί. Ενθουσιασμένη που έβλεπε τη Βιέννη, ενθουσιασμένη που της μάθαινα τη Βιέννη, έτσι έλεγε, παρότι εκείνη ήταν που με έσερνε στα πιο απίθανα σημεία της πόλης. Εννοείται ότι την πήγα να δει το σπίτι του Σούμπερτ και τις πολυάριθμες κατοικίες του Μπετόβεν· εννοείται ότι πλήρωσα μια περιουσία (χωρίς να της το πω, ψευδόμενος ως προς την τιμή) για να πάμε στην όπερα — *Σιμόν Μποκανέγκρα* του Βέρντι, όλο σπαθιά και μένος, σε σκηνοθεσία του Μεγάλου Πέτερ Στάιν, και η Σάρα είχε βγει μαγεμένη, έκθαμβη από το μέρος, από την ορχήστρα, από τους τραγουδιστές, από το θέαμα, κι ένας Θεός ξέρει αν η όπερα μπορεί να είναι κιτς, εκείνη όμως είχε παραδοθεί στον Βέρντι και τη μουσική, μην παραλείποντας, κατά τη συνήθειά της, να παρατηρήσει μια διασκεδαστική σύμπτωση: Είδες ότι ο χαρακτήρας που, σε όλη τη διάρκεια της όπερας, βρίσκεται σε πλάνη ονομάζεται Αντόρνο; Αυτός που νομίζει ότι έχει δίκιο επαναστατεί, αυταπατάται, αλλά στο τέλος ανακηρύσσεται Δόγης; Είναι τρελό, όπως και να το κάνεις. Της ήταν αδύνατο ν' αποκοιμίσει το μυαλό της ακόμη και στην όπερα. Τι κάναμε, άραγε, στη συνέχεια, θα πήραμε ταξί για να δειπνήσουμε σε κάποιο *χάουριγκερ* και να απολαύσουμε τον χλιαρό αέρα της άνοιξης, την ώρα που

οι βιεννέζικοι λόφοι μοσχοβολούν ψητά, χορτάρι και πεταλούδες, να τι θα μου έκανε τώρα καλό, λίγος ήλιος του Ιουνίου, αντί γι' αυτό το ατελείωτο φθινόπωρο, την αδιάκοπη βροχή που μου χτυπά το τζάμι — τι ανόητος, ξέχασα να τραβήξω τις κουρτίνες έτσι όπως βιάστηκα να πέσω στο κρεβάτι και να σβήσω το φως, θα πρέπει να σηκωθώ, όχι τώρα, όχι τώρα που βρίσκομαι σε ένα *χάουριγκερ*, κάτω από μια κληματαριά πίνοντας λευκό κρασί με τη Σάρα και αναπολώντας ίσως την Κωνσταντινούπολη, τη Συρία, την έρημο, ποιος ξέρει, ή μιλώντας για τη Βιέννη και τη μουσική, τον Βουδισμό του Θιδέτ, το ταξίδι στο Ιράν που σχεδιάζαμε. Νύχτες του Γκρίντσινγκ μετά τις νύχτες της Παλμύρας, *Γκρίνερ Βελτλίνερ* μετά τα λιθανέζικα κρασιά, δροσιά μιας ανοιξιάτικης βραδιάς μετά τα αποπνιχτικά ξενύχτια της Δαμασκού. Ένταση, ατμόσφαιρα ηλεκτρισμένη. Να φλυαρούσε ήδη για τη Βιέννη ως *Πύλη της Ανατολής*, με είχε σοκάρει πάντως όταν κατακεράυνωσε τον *Δούναθ* του Κλαούντιο Μάγκρις, ένα από τα αγαπημένα μου βιβλία: Ο Μάγκρις είναι νοσταλγός των Αψβούργων, έλεγε, κι ο *Δούναθ*ς του εξαιρετικά άδικος για τα Βαλκάνια· όσο περισσότερο βυθίζεται σ' αυτά, τόσο λιγότερες πληροφορίες δίνει. Τα πρώτα χίλια χιλιόμετρα της ροής του ποταμού καταλαμβάνουν πάνω από τα δύο τρίτα του βιβλίου· αφιερώνει μόνο εκατό σελίδες στα χίλια οχτακόσια που ακολουθούν: με το που αφήνει τη Βουδαπέστη, δεν έχει σχεδόν τίποτε άλλο να πει, δίνοντας την εντύπωση (αντίθετα με αυτό που αναγγέλλει στην εισαγωγή του) ότι η νοτιοανατολική Ευρώπη είναι πολύ λιγότερο ενδιαφέρουσα, ότι τίποτε το ουσιαστικό δεν παίχτηκε ούτε οικοδομήθηκε εκεί. Πρόκειται για τρομαχτικά «αυstroκεντροευρωπαϊκή» θεώρηση της πολιτισμικής γεωγραφίας, για σχεδόν απόλυτη άρνηση της ταυτότητας των Βαλκανίων, της Βουλγαρίας, της Μολδαβίας, της Ρουμανίας και ιδίως της οθωμανικής κληρονομιάς τους.

Πλάι μας, ένα τραπέζι με Γιαπωνέζους που καταβρόχθιζαν τις τεράστιες βιεννέζικες μπριζόλες, οι οποίες εξείχαν από τα παρά ταύτα υπερβολικά μεγάλα πιάτα, σαν αυτιά αρκούδας με γιγάντιο τρίχωμα.

Καθώς μιλούσε άναβε και κόρωνε, τα μάτια της είχαν σκουρύνει, η άκρη των χειλιών της έτρεμε λιγάκι· δεν μπόρεσα να συγκρατήσω τα γέλια:

— Λυπάμαι, αλλά δεν βλέπω το διακύβευμα· το βιβλίο του Μάγκρις μου φαίνεται επιστημονικό, ποιητικό και καμιά φορά αστείο, ένας περίπατος, ένας λόγιος και υποκειμενικός περίπατος, πού είναι το κακό, βέβαια ο Μάγκρις είναι ειδικός στην Αυστρία, η διατριβή του είναι πάνω στη θεώρηση της αυτοκρατορίας στην αυστριακή λογοτεχνία του 19ου αιώνα, αλλά, τι τα θες, δεν θα μου ξεριζώσεις την ιδέα ότι ο Δούναβης είναι σπουδαίο βιβλίο, μια διεθνής επιτυχία, έτσι κι αλλιώς αυτό δεν αλλάζει.

— Ο Μάγκρις είναι σαν κι εσένα: νοσταλγός. Είναι ένας μελαγχολικός Τριεστίνος που αναπολεί την αυτοκρατορία.

Υπερέβαλλε βέβαια και, του οίνου βοηθώντας, έβγαζε νύχια, μιλούσε όλο και πιο δυνατά, σε σημείο που οι διπλανοί μας Γιαπωνέζοι να γυρνούν πού και πού προς το μέρος μας· άρχισα να νιώθω άβολα — πόσο μάλλον που, παρότι η ιδέα της αυστροκεντροευρωπαϊκής θεώρησης μου φαινόταν κωμικότατη, φοβερά διασκεδαστική, με είχε θίξει με τη λέξη «νοσταλγός».

— Ο Δούναβης είναι ένας ποταμός που συνδέει τον Καθολικισμό, την Ορθοδοξία και το Ισλάμ, πρόσθεσε. Αυτό είναι το σημαντικό: είναι κάτι παραπάνω από διαμεσολαβητής, είναι... είναι... Ένα μεταφορικό μέσον. Η δυνατότητα ενός περάσματος.

Την κοίταξα, έμοιαζε να έχει ηρεμήσει εντελώς. Το χέρι της ακουμπούσε στο τραπέζι, ελαφρώς κοντύτερα στο δικό μου. Γύρω μας, στον καταπράσινο κήπο του πανδοχείου, ανάμεσα στα τσαμπιά της κληματαριάς και τους κορμούς των μαύρων πεύκων, οι σερβιτόρες με τις πλουμιστές ποδιές έτρεχαν κρατώντας βαριούς δίσκους, φορτωμένους καράφες που, στο πέρασμα των κοριτσιών, ξερνούσανε λιγάκι στα χαλίκια το κρασί που μόλις είχε βγει απ' το βαρέλι και άφριζε ακόμη. Είχα τη διάθεση να ανακαλέσω αναμνήσεις από τη Συρία· και βρισκόμουν στη θέση να επιχειρηματολογώ για τον Δούναβη του Μάγκρις. Σάρα είναι αυτή.

— Ξεχνάς τον Ιουδαϊσμό, είπα.

Μου χαμογέλασε μάλλον έκπληκτη· για μια στιγμή, το βλέμμα της φωτίστηκε.

— Ναι, βέβαια, και τον Ιουδαϊσμό.

Πριν ή μετά από αυτό, δεν θυμάμαι πια, με πήγε στο Εβραϊκό Μουσείο της Ντοροτέεργκασσε, και είχε εξαγριωθεί, είχε εντελώς σοκαριστεί από την «ένδεια» αυτού του μουσείου — είχε συντάξει μάλιστα ένα *Συμπληρωματικό σχόλιο στον επίσημο οδηγό του Εβραϊκού Μουσείου της Βιέννης*, ειρωνικότατο, μάλλον ιλαρό. Θα πρέπει να πάω ξανά μια απ' αυτές τις μέρες για να δω αν έχουν αλλάξει τα πράγματα· παλιά, η επίσκεψη ήταν οργανωμένη ανά όροφο, πρώτα οι προσωρινές εκθέσεις, ύστερα οι μόνιμες συλλογές. Η ιστορική διαδρομή με τα ολογράφηματα σημαντικών εβραϊκών προσωπικοτήτων της πόλης τής είχε φανεί εξαιρετικά κακόγουστη, ολογράφηματα για μια αφανισμένη κοινότητα, για φαντάσματα, τι φρικτά αυτονόητο, κι ας παραδλέψουμε την ασχήμια εκείνων των εικόνων. Και δεν είχε αρχίσει ακόμη καλά καλά η αγανάκτησή της. Ο τελευταίος όροφος την έκανε, ούτε λίγο ούτε πολύ, να ξεσπάσει σε γέλια, γέλια που μετουσιώθηκαν σιγά σιγά σε θλιμμένη οργή: δεκάδες προθήκες ξεχειλίζουν από κάθε λογής αντικείμενα, εκατοντάδες κύπελλα, κηροπήγια, φυλαχτά, μαντίλια, χιλιάδες εβραϊκά κομψοτεχνήματα, βαλμένα όπως όπως, με τη συνοπτική και αποτροπιαστική εξήγηση: *πρώην λάφυρα από το 1938 έως το 1945, που οι ιδιοκτήτες τους δεν αναγνωρίστηκαν ποτέ, ή κάτι αντίστοιχο, πλιάτσικο του πολέμου που ανακαλύφθηκε στα συντρίμια του Γ' Ράιχ και στοιβάχτηκε υπό τη σκέπη του Εβραϊκού Μουσείου της Βιέννης όπως στη σοφίτα κάποιου προγόνου κάπως τσαπατσούλη, μια συσσώρευση πραγμάτων, ένας σωρός παλιατζούρες για κάποιον ανενδοίαστο παλαιοπώλη. Και δεν υπάρχει αμφιβολία, έλεγε η Σάρα, ότι αυτό είχε γίνει με τις καλύτερες προθέσεις, πριν πάρει το πάνω χέρι η σκόνη και χαθεί εντελώς το νόημα του συμπλήματος για να δώσει τη θέση του σε μια Καπερναούμ, και μην ξεχνάς, έτσι λέγεται μια πόλη της Γαλιλαίας. Περνούσε από το γέλιο στον θυμό: μα τι εικόνα της εβραϊκής κοινότητας, τι εικόνα, αλί-*

μονο, φαντάσου μια στιγμή τους μαθητές που επισκέπτονται το μουσείο, τι λες, εκείνοι δεν θα φανταστούν ότι οι αφανισμένοι Εβραίοι ήταν χρυσοχόοι, συλλέκτες κηροπηγίων, και ναι, προφανώς είχε δίκιο, ήταν θλιβερό και μ' έκανε να νιώθω κάπως ένοχος.

Το ερώτημα που στοίχειωνε τη Σάρα μετά την επίσκεψή μας στο μουσείο ήταν η διαφορετικότητα, ο τρόπος με τον οποίο η έκθεση απέφευγε το ζήτημα της διαφορετικότητας για να επικεντρωθεί στις «σημαντικές προσωπικότητες» που αναδεικνύονταν από την «ομοιότητα», συγκεντρώνοντας αντικείμενα, στερώντας τα από το νόημά τους, «εξουδετερώνοντας», έλεγε, τις θρησκευτικές, πολιτιστικές, κοινωνικές διαφορές, ακόμη και τις γλωσσικές, παρουσιάζοντας έτσι την υλική κουλτούρα ενός λαμπερού πολιτισμού που είχε αφανιστεί. Έλεγε ότι έμοιαζε με την πληθώρα των σκαραβαίων-φετίχ στις ξύλινες προθήκες του Μουσείου του Καΐρου ή με τις εκατοντάδες αιχμές των βελών και των κοκάλινων ξύστρων στο Μουσείο Προϊστορίας. Το αντικείμενο γεμίζει το κενό.

Να λοιπόν που βρισκόμουν καθισμένος ήσυχα ήσυχα σ' ένα *χάουριγκερ* απολαμβάνοντας μια εκπληκτική ανοιξιάτικη βραδιά και τώρα στο μυαλό μου στριφογυρίζει ο Μάλερ και τα *Τραγούδια για νεκρά παιδιά*, που τα συνέθεσε αυτός που κράτησε στα χέρια του την πεθαμένη κόρη του στο Μάγιερνιχ, στην Καρινθία, τρία χρόνια αφότου είχε συνθέσει τα τραγούδια εκείνα, που έμελλε να καταλάβουμε την ανατριχιαστική σπουδαιότητά τους μόνο μετά τον δικό του θάνατο, το 1911: καμιά φορά, το νόημα ενός έργου διογκώνεται φριχτά από την Ιστορία, πολλαπλασιάζεται, δεκαπλασιάζεται από τη φρίκη. Τίποτα δεν είναι τυχαίο, έλεγε η Σάρα, ζυμωμένη με τον Βουδισμό, ο τάφος του Μάλερ βρίσκεται στο κοιμητήριο Γκρίντσινγκ, δυο βήματα από το περίφημο *χάουριγκερ* όπου περνούσαμε μια τόσο ωραία βραδιά, παρά τον «τσακωμό μας» για τον *Δούναθ*, κι όσο για τα *Τραγούδια για νεκρά παιδιά* είναι ποιήματα του Ρούκερτ, του πρώτου μαζί με τον Γκαίτε Γερμανού εραστή της Ανατολής, Ανατολή και πάλι Ανατολή.

Τίποτα δεν είναι τυχαίο, αλλά δεν έχω κλείσει ακόμη τις

κουρτίνες και ο φανοστάτης στη γωνιά της οδού Πορσελάν με ενοχλεί. Κουράγιο· είναι οδυνηρό γι' αυτόν που έχει μόλις πλαγιάσει να ξανασηκωθεί, είτε πρόκειται για φυσική ανάγκη, που του την υπενθυμίζει ξαφνικά το σώμα του, είτε επειδή ξέχασε μακριά του το ξυπνητήρι, ν' αποφασίσει ότι σκοτίστηκε για τις παντόφλες, δυο βήματα απόσταση είναι, να δώσει έναν πήδο μέχρι τα κορδόνια της κουρτίνας, να πεταχτεί αστραπιαία μέχρι το μπάνιο, να ουρήσει καθιστός, με τα πόδια στον αέρα ώστε να αποφύγει την παρατεταμένη επαφή με τα παγωμένα πλακάκια, να κάνει την αντίστροφη διαδρομή όσο πιο γρήγορα γίνεται για να συναντήσει επιτέλους τα όνειρά του, που δεν θα έπρεπε ποτέ να τα είχε αφήσει, πάλι αυτή η μελωδία μεσ' στο κεφάλι μου που αναπαύεται, ανακουφισμένο στο μαξιλάρι — στην εφηβεία μου ήταν το μοναδικό έργο του Μάλερ που ανεχόμουν, και κάτι παραπάνω, ήταν από τα ελάχιστα ικανά να με συγκινήσουν μέχρι δακρύων, η θρηνωδία του όμποε, το τρομαχτικό αυτό τραγούδι, και έκρυβα το πάθος μου σαν μιάσμα αισχυντηλό, σήμερα όμως είναι πολύ θλιβερό να βλέπεις τον Μάλερ τόσο εκπορευμένο, καταβροχθισμένο από το σινεμά και τη διαφήμιση, το όμορφο, λιπόσαρκο πρόσωπό του να χρησιμοποιείται για να πουληθεί ένας θεός ξέρει τι, πρέπει να συγκρατηθείς για να μη μισήσεις αυτή τη μουσική που ξεχειλίζει απ' τα προγράμματα των ορχηστρών, από τις προθήκες των δισκοπωλείων και από τα ραδιόφωνα, όσο για πέρσι, στην επέτειο των εκατό χρόνων από τον θάνατό του, έπρεπε να βουλώνεις τα αφτιά σου, τόσο πολύ έσταζε Μάλερ η Βιέννη, ακόμη και από τις πλέον απίθανες χαραμάδες, και έβλεπες τους τουρίστες να επιδεικνύουν μπλουζάκια με το ομοίωμα του Γκούσταβ, να αγοράζουν πόστερ, μαγνητάκια για το ψυγείο τους και, καθώς ήμουν σίγουρος ότι στο Κλάγκενφουρτ υπήρχε συνωστισμός για να επισκεφθούν το εξοχικό του στις όχθες της λίμνης Βέρτερζεε, δεν πήγα ποτέ — να μια εκδρομή που θα μπορούσα να προτείνω στη Σάρα, να περιηγηθούμε στη μυστηριακή Καρινθία: τίποτα δεν είναι τυχαίο, η Αυστρία βρίσκεται ανάμεσά μας, στο κέντρο της Ευρώπης, εκεί συναντηθήκαμε πραγματικά, εγώ τελικά επέστρεψα εδώ κι εκείνη δεν έπαψε να με

επισκέπτεται. Κάρμα, μοίρα, ό,τι θέλει ας το πει, σύμφωνα με τις δυνάμεις στις οποίες πιστεύει: ειδωθήκαμε για πρώτη φορά στη Στυρία, με την ευκαιρία ενός συμποσίου, από εκείνες τις μεγάλες «λειτουργίες» που οργανώνουν οι ανατολικές σπουδές κατά περιοδικά διαστήματα, με τους βάρδους του κλάδου μας, οι οποίοι, ως όφειλαν, είχαν δεχτεί και κάποιους «νέους ερευνητές» — για εκείνην και για μένα ήταν το βάπτισμα του πυρός. Ταξίδεψα με τρένο από το Τύμπινγκεν μέσω Στουτγάρδης, Νυρεμβέργης και Βιέννης, επωφελούμενος από το εκπληκτικό ταξίδι για να τελειοποιήσω την ομιλία μου («Τρόποι και διαστήματα στη θεωρία της μουσικής του Αλ Φαραμπί»), εντελώς επηρμένος τίτλος, άλλωστε, με δεδομένες τις ελάχιστες αποδείξεις που περιλαμβάνονταν σ' εκείνη την περίληψη της διατριβής μου) και κυρίως για να διαβάσω το *Μικρός που είναι ο κόσμος*, ένα ευχάριστο κείμενο του Ντέιβιντ Λοτζ, που θα αποτελούσε, έτσι πίστευα, την καλύτερη εισαγωγή στον κόσμο των πανεπιστημιακών (πάει καιρός που δεν το έχω ξαναδιαβάσει, να τι θα μπορούσε να δώσει λίγο χρώμα σε μια μακρόσυρτη χειμωνιάτικη νύχτα). Η Σάρα παρουσίαζε έναν τίτλο πολύ πιο πρωτότυπο και κατασταλαγμένο από τον δικό μου, «Το φανταστικό στο “Χρυσόφοροι τόποι και ορυχεία πολύτιμων λίθων” του Μασουντί», εμπνευσμένο από το μάστερ της. Μοναδικός «μουσικός», βρισκόμουν σε ένα πάνελ φιλοσόφων· εκείνη συμμετείχε, παραδόξως, σε μια συζήτηση για την «Αραβική λογοτεχνία και τον αποκρυφισμό». Το συμπόσιο έγινε στο Χάιφελντ, στο σπίτι του Γιόζεφ φον Χάμμερ-Πούργκσταλ, του πρώτου μεγάλου Αυστριακού μελετητή των πολιτισμών της Ανατολής, ο οποίος είχε μεταφράσει τις *Χίλιες και μία νύχτες* και το *Ντιβάν* του Χάφεζ, ειδικευόταν στην ιστορία της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, ήταν φίλος του Σιλβέστρ ντε Σασί και όλης της κουστωδίας των μελετητών της εποχής, μοναδικός κληρονόμος μιας υπέργερης αριστοκράτισσας της Στυρίας, που του είχε κληροδοτήσει τον τίτλο της και αυτόν τον πύργο του 1835, το μεγαλύτερο βάσερσλος της περιοχής. Ο φον Χάμμερ, ο δάσκαλος του Φρίντριχ Ρούκερτ, στον οποίο δίδαξε περσικά στη Βιέννη και μετέφρασε μαζί του αποσπάσματα από το *Ντιβάν*

του Ρουμί, συνέδεσε αυτόν τον ξεχασμένο πύργο της Στυρίας με τα *Τραγούδια για νεκρά παιδιά*, και ένωσε τον Μάλερ με την ποίηση του Χάφεζ και τους μελετητές ανατολικών πολιτισμών του 19ου αιώνα.

Σύμφωνα με το πρόγραμμα του συμποσίου, ο οικοδεσπότης μας στο μεγαλοπρεπές μέγαρο, δηλαδή το Πανεπιστήμιο του Γκρατς, είχε οργανώσει τα πράγματα άψογα: θα μέναμε στις κωμοπόλεις Φέλμπαχ ή Γκλάισντορφ, σε κοντινή απόσταση και οι δύο: ένα ειδικά ναυλωμένο λεωφορείο θα μας πήγαινε κάθε πρωί στο Χάινφελντ και θα μας έπαιρνε το βράδυ, μετά το δείπνο, που σερβιριζόταν στο πανδοχείο του κάστρου: τρεις αίθουσες του κτιρίου είχαν προετοιμαστεί για τις ομιλίες, ενώ η μία από αυτές ήταν η σπουδαία βιβλιοθήκη του ίδιου του Χάμμερ, που τα ράφια της στόλιζαν ακόμη οι συλλογές του και, το κερασάκι στην τούρτα, το γραφείο τουρισμού της Στυρίας είχε επιτόπου μια διαρκή έκθεση όπου πρότεινε δοκιμή και πώληση τοπικών προϊόντων: όλα ετούτα έμοιαζαν ιδιαίτερα «εύγλωττα», όπως θα έλεγε σήμερα και η Σάρα.